

لزوم استانداردسازی نمایه‌ها با نگاهی به نمایه‌های انتهایی کتاب بر اساس استاندارد ایزو ۱۹۹۶-۹۹۹

افسانه تیموری خانی^۱

چکیده

مقاله حاضر ضرورت استانداردهای نمایه‌سازی را بررسی می‌کند. در این مقاله نخست درباره استانداردهای کتابخانه‌ای به طور کلی؛ و سپس محاسن و معایب استانداردسازی نمایه‌ها به طور خاص بحث می‌شود و در ادامه استاندارد ایزو ۱۹۹۶-۹۹۹ به طور اجمال معرفی می‌شود. بررسی میزان رعایت استانداردهای نمایه‌سازی در نمایه‌های انتهایی کتاب‌ها بخش پایانی مقاله است.

کلیدواژه‌ها

استانداردهای نمایه‌سازی، استاندارد ایزو ۱۹۹۶-۹۹۹، نمایه‌های انتهایی کتاب، استانداردهای کتابخانه‌ای

مقدمه

اهمیت، سودمندی و ضرورت استانداردها در فعالیت‌های گوناگون بشر، امری آشکار و تردیدناپذیر است و امروزه با توجه به کاربرد وسیع نمایه‌سازی در فعالیت‌های پژوهشی و نقش آنها در بازیابی اطلاعات، استانداردسازی آنها الزامی است.

«نمایه کتاب در واقع مخزن اطلاعات فشرده، بسته‌بندی شده و ردیف شده کتاب است. هر کتاب حکم صندوقی از اطلاعات را دارد که در آن را به کمک کلیدواژه‌ها باید گشود و نمایه خوب کتاب راهی فرعی برای ورود به آن است»

(۱: ۱۷۶).

«هدف از نمایه انتهایی کتاب دسترسی سریع و آسان به محتوای اطلاعاتی مورد نظر در کتاب است و با توجه به این حقیقت که ظرفیت جستجوی انسان محدود است، بنابراین چنین نمایه‌ای راهگشاست» (۶: ۱۶۴). نمایه انتهایی کتاب سبب می‌شود که هر کتابی به کتاب مرجع تبدیل گردد و با استفاده از آن پژوهشگر، برای به دست آوردن اطلاعات مورد نظرش لازم نیست همه کتاب و فصول آن را بررسی و مطالعه کند. فقدان نمایه در انتهایی کتاب، باعث می‌شود تا دسترسی به محتوای اطلاعاتی آن به شدت کاهش یابد و در مجموع

از ارزش آن کاسته شود. بدون نمایه، جستجو مشکل و طولانی خواهد شد.

هیچ کتاب ارزشمندی نیست که از نمایه بی‌نیاز باشد، و نمایه‌سازی برای کتاب از ابتدایی‌ترین و ضروری‌ترین اقدام‌ها برای دستیابی روشمند خوانندگان و متخصصان به اطلاعات مندرج در کتاب است. اگر نمایه بر پایه روش‌های منظم و فنی ساخته شده باشد، مجموعه اطلاعات موجود در کتاب را به ساده‌ترین و آشناترین شکل نشان می‌دهد.

«از آنجا که نمایه‌های موجود در یک کشور، و حتی در حالت آرمانی نمایه‌های موجود در کل دنیا، باید دارای شکل و شیوه یکسانی باشند تا استفاده از آنها نیاز به توضیحات اضافی نداشته باشند، طبیعی است که نمایه‌سازی به استاندارد ملی و استانداردهای بین‌المللی نیاز دارد. اگر نمایه‌سازی فارسی استاندارد ملی شود، هزاران نمایه ایرانی در آرشیوهای گوناگون کشور در کتاب‌ها، نشریات و غیره همگی یکدست می‌شوند، در نتیجه استفاده از آنها برای همگان آسان‌تر می‌شود و پیامد آن، کاهش قابل ملاحظه در هزینه‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات در کل کشور است» (۸: ۵۷-۵۸).

این مقاله بر آن است که به موضوع استانداردسازی نمایه‌ها، به‌ویژه استانداردهای نمایه‌های انتهای کتاب با توجه به استاندارد ۱۹۹۶-۹۹۹۹ بپردازد. اما قبل از پرداختن به موضوع استانداردسازی نمایه‌های انتهای کتاب، ضروری است نخست استاندارد را تعریف کنیم و مشخص کنیم که استانداردهای کتابخانه‌ای به‌ویژه استانداردهای نمایه‌سازی از کدام دسته هستند و معایب و محاسن آنها چیست؟

استاندارد چیست و استانداردهای کتابخانه‌ای از کدام دسته‌اند؟

در فرهنگ‌های لغت برای واژه استاندارد تعاریف و تعبیرهای مختلفی ارائه شده است، برای مثال: قاعده، قانون، ملاک، معیار، میزان، حد مطلوب، مقیاس، ضابطه و نظایر آنها. استاندارد از لحاظ اصطلاحی به سطحی از کیفیت خاص اشیاء، فعالیت‌ها، یا مقیاس پایه گفته می‌شود که باید رعایت شود یا مبنای داورى قرار گیرد. طبق تعریف سازمان بین‌المللی استاندارد (ایزو)^۲ هر استاندارد نتیجه تلاش خاصی است که برای هماهنگ کردن جریان یا محصولی

معین پدید آمده و به تصویب مقام صالحی رسیده باشد (۲: دو؛ ۵: ۱۶۷؛ ۹: ۱۶۴).

در دایرة المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی^۳ استانداردهای کتابخانه‌ای چنین تعریف شده است:

«استانداردهای کتابخانه‌ای ضوابطی هستند که با استفاده از آنها می‌توان خدمات کتابخانه را سنجید و ارزیابی کرد. استانداردها توسط کتابداران متخصص تدوین می‌شود تا کار دستیابی به هدف‌های تعیین شده از سوی آنان را میسر سازد. استانداردهای کتابخانه‌ای را می‌توان الگوی مطلوب، راهکارهای نمونه، ملاک ارزشیابی، انگیزه‌ای برای توسعه و پیشرفت آتی دانست و همچنین می‌توان آنها را ابزارهای ضروری برای کمک به تصمیم‌گیری و عمل، نه تنها برای کتابداران بلکه برای عموم افراد غیرکتابدار که به‌طور غیرمستقیم با مقوله برنامه‌ریزی و مدیریت کتابخانه‌ها و خدمات کتابخانه‌ای سر و کار دارند، توصیف کرد» (۱۳: ۴۷۰).

استانداردهای کتابخانه‌ای بیشتر جنبه رهنمودی دارند و با استانداردهای اجباری معمول در صنایع تفاوت ماهوی دارند و به دشواری می‌توان آنها را یک استاندارد واقعی دانست. یک استاندارد واقعی باید دقیق (مثل استاندارد برای ترکیبات یک آلیاژ) و قابل اجرا باشد (مثل استاندارد که مشخص می‌کند نوع خاصی از فولاد باید X مقدار مقاومت داشته باشد)؛ ولی استانداردهای کتابخانه‌ای صرفاً با اصول و ضوابط کلی سروکار دارند و برای شرح روش‌ها و ریزدستورالعمل‌های امور کتابخانه‌ای، باید به دستنامه‌ها و کتاب‌های آموزش مربوطه مراجعه شود. این استانداردها به قصد تعیین و تعریف پیش‌زمینه‌های لازم و نیز ارائه ضوابط و قواعد ضروری برای تحقق ارتقاء سطوح کمی و کیفی تولیدات و خدمات تدوین می‌گردند و روی هم رفته جنبه رهنمودی دارند. استانداردهای نمایه‌سازی هم از این قاعده مستثنا نیستند و جنبه رهنمودی و دستورالعملی دارند (۲: شش؛ ۳: نه؛ ۷: ۲۲۲).

در شرایط عملی، دستورالعمل‌ها، قوانین یا بیانیه‌هایی هستند که راهنمایی را به‌منظور اجرا یا طرز اجرای صحیح کار فراهم می‌سازند. به‌طور کلی چنین قوانینی حاصل توافق گروه‌های مطلع و ذی‌صلاح، و متخصصان است و مرجعی مناسب برای اعمال و سنجش آنها به‌شمار می‌روند؛ لیکن

2. ISO = International Organization for Standardization

3. Encyclopedia of library and information science. Editors: Allen Kent Harold Lancour.

واژه دستورالعمل می‌رساند که قواعد آن بیشتر حالت تجویزی دارند تا اجباری، و در نتیجه در بعضی موارد به کار می‌روند و سلسله‌ها مجازند خود درباره شیوه به کارگیری استانداردهایی که به صورت دستورالعمل ارائه می‌گردد تصمیم بگیرند (۱۱: ۱۲۷).

محاسن و معایب استانداردهای نمایه‌ها

استانداردهای نمایه‌ها فواید بسیاری دارد از آن جمله می‌توان به: ایجاد نظم در آنچه می‌تواند در وضعیت دیگری هرج و مرج تلقی شود، تضمین ثبات، رسیدن به درجه قابل قبولی از تعالی، و ارتقاء خدمات مؤثر اشاره کرد. تمایل به بهبود کیفیت، به تنهایی موجب ایجاد استاندارد نمی‌شود، بلکه احساس ضرورت و شناخت نیازها نیز در ایجاد و به کارگیری استانداردها حائز اهمیت است. استاندارد کردن نمایه‌ها، هزینه‌ها را کاهش می‌دهد و اجرای آن می‌تواند از دوباره‌کاری‌ها بکاهد. برای مثال، نمایه‌سازی مدارک اگر استاندارد باشد می‌تواند یک بار انجام گردد و کار هماهنگی میان مراکز مختلف را تسهیل کند. همچنین استانداردهای نمایه‌ها باعث ثبات و سازگاری در استفاده از نظام‌های واژگانی می‌شود. اگر استاندارد در نظام نمایه‌سازی رعایت گردد و استفاده‌کنندگان از نمایه‌ها با این استانداردها آشنا باشند، مشکلات جستجو و بازیابی آنها کاهش می‌یابد. از دیدگاه نظری مقایسه نمایه‌ها با استانداردهای منتشر شده، بهترین راه برای ارزیابی آنهاست.

همان‌گونه که دلایل ذکر شده ضرورت وجود و استفاده از استانداردها در نمایه‌سازی را تأکید می‌کند، عللی نیز برای به کار نبردن آنها ارائه می‌شود. استانداردها لزوماً بهترین خدمات را برای همه استفاده‌کنندگان فراهم نمی‌کنند. تحقیقات نشان می‌دهد که جویندگان اطلاعات دارای نیازهای گوناگون در مواقع متفاوت و تحت شرایط مختلف هستند. از این رو استانداردهایی که برای گروهی از استفاده‌کنندگان سودمند واقع می‌شوند، ممکن است در محیط اطلاعاتی دیگر نامناسب باشند. بیشتر استانداردها برای کسانی که آنها را به کار می‌برند و از آنها استفاده می‌کنند تا اندازه‌ای محدودیت ایجاد می‌کند (۹: ۱۶۴؛ ۱۱: ۱۲۸-۱۲۹).

هیچ استاندارد را نمی‌توان برای همه استفاده‌کنندگان بدون در نظر گرفتن نیازها و شرایط، مناسب دانست. استانداردها بر اساس تناسبشان با وضعیت ویژه به کار می‌روند.

استاندارد ایزو ۱۹۹۶-۹۹۹^۴

استاندارد ایزو ۱۹۹۶-۹۹۹ گسترش و ویرایش کامل اولین ویرایش استاندارد بین‌المللی نمایه‌ها (۱۹۷۵) است. این استاندارد به وسیله کمیته فنی ایزو (TC) ۶۴ و کمیته فرعی ایزو (SC) ^۴ تهیه شده است و ژانته شوتر^۵ از انگلستان رهبری این برنامه و طرح را به عهده دارد. این استاندارد رهنمودهایی درباره محتوا، سازماندهی و نمایش نمایه‌ها ارائه می‌دهد و شامل نمایه کتاب، پیانده، گزارش، ثبت اختراع و دیگر مواد نوشتاری و چاپی و نیز مواد غیرکتابی، از جمله مدارک الکترونیکی، فیلم، صفحه موسیقی، نوار ویدیویی، ماده گرافیکی، نقشه و اشیاء سه بعدی است. این استاندارد بیشتر با اصول کلی و کاربردهای عملی نمایه‌سازی سروکار دارد و به جزئیات شیوه‌های نمایه‌سازی که بر حسب نوع مدرک و استفاده‌کننده متغیر است، نمی‌پردازد و شامل چگونگی انتخاب، ساختار و تنظیم نمایه‌ها و نمایه‌ها و شیوه‌های فرعی است که در شناسه‌های نمایه به کار می‌رود.

استاندارد ایزو ۱۹۹۶-۹۹۹ رهنمود جداگانه‌ای برای نمایه‌سازی رایانه‌ای ارائه نمی‌دهد، ولی انواع نمایه‌ها اعم از نمایه‌سازی دستی یا رایانه‌ای را دربر می‌گیرد. همچنین این استاندارد با آنکه استخراج رایانه‌ای لغات متن را برای تولید نمایه‌های مختلف، مثل کوئیک (کلیدواژه در متن) نمی‌پوشاند و یا نظام‌های خاص نمایه‌سازی مثل پرس، نمایه‌سازی زنجیره‌ای، نمایه‌سازی استنادی و یا نمایه‌سازی همارا را دربر نمی‌گیرد، ولی رهنمودهای ارائه شده در این استاندارد می‌تواند در هر یک از این نظام‌ها کاربرد داشته باشد. همچنین این استاندارد برای تدوین فهرست کتابخانه‌ها و موزه‌ها پیشنهادهایی ارائه نمی‌دهد.

در این استاندارد هدف از تهیه نمایه، فراهم کردن ابزارهای کارآمد برای کمک به کاربر در پیدا کردن اطلاعات درون مدرک است. بنابراین در این استاندارد نمایه‌ساز باید به نکات زیر توجه کند:

۱. شناسایی و جایابی اطلاعات مرتبط در متن اثری که در دست نمایه‌سازی است؛
  ۲. قائل شدن تمایز میان اشارات کامل و گسترده و اشارات سطحی و گذرا به موضوع؛
  ۳. حذف اشارات سطحی و گذرا به موضوع‌هایی که برای کاربر بالقوه اطلاعات قابل توجهی ندارد؛
  ۴. تحلیل مفاهیم موجود در مدرک و ارائه آنها به صورت نمایه واژه‌ها؛
  ۵. استفاده از اصطلاح‌هایی که برای کاربران مناسب باشد؛
  ۶. برقرار ساختن ارتباط میان مفاهیم؛
  ۷. یک جا گردآوردن اطلاعات مربوط به یک موضوع که در متن اثر یا مجموعه مدارک پراکنده است؛
  ۸. تنظیم و تلفیق نمایه واژه‌های فرعی در شناسه‌ها؛
  ۹. هدایت کردن کاربر از نمایه واژه‌های ناگزیده به نمایه واژه‌های گزیده با استفاده از ارجاع "نگاه کنید به"؛
  ۱۰. تنظیم شناسه‌ها به ترتیبی نظام مند و مؤثر.
- انواع نمایه در این استاندارد به نمایه موضوعی، نمایه پدیدآور، نمایه اسامی، نمایه جغرافیایی، نمایه عنوان، و نمایه اعداد و کدها تقسیم بندی می‌شود.
- برای کنترل کیفیت نمایه، این استاندارد راهکارهای زیر را ارائه می‌دهد:
۱. از نظر کیفی نمایه باید نیازهای اطلاعاتی کاربران را برآورده کند؛
  ۲. نمایه باید به اندازه کافی به جزئیات بپردازد؛
  ۳. نمایه از نظر تفصیل، سبک یا آرایه باید یکدست باشد؛
  ۴. عواملی چون ارتباط و تبادل نظر نمایه‌ساز با پدیدآور مدرک، آگاهی از نیازهای ناشر و شناخت کامل از نیازهای بالقوه کاربر، باعث افزایش کیفیت و یکدستی نمایه می‌شود.
- درباره محتوا و سازماندهی نمایه این استاندارد توجه به نکات زیر را ضروری می‌داند:
۱. نمایه باید به‌طور معمول همه موضوع‌های مطرح شده در مدرک را تحت پوشش قرار دهد؛
  ۲. نمایه باید اطلاعاتی را که به‌صورت ضمنی در مدرک وجود دارد، ولی مشخصاً از آنها نامی برده نشده است نیز ارائه کند؛
  ۳. یادداشت‌های مربوط به طرح و ساختار نمایه باید در

- موارد ضروری در مقدمه نمایه توضیح داده شود؛
۴. تهیه یک نمایه برای محتوای یک مدرک بر نمایه‌های چندگانه ترجیح دارد؛
  ۵. گزینش مفاهیمی که باید در نمایه گنجانده شود به نیازهای کاربر و ماهیت مدارکی که باید نمایه شود بستگی دارد؛
  ۶. نمایه واژه‌ها باید از اصطلاح‌های به کار رفته در مدرک یا از یک فایل مستند گزینش شوند؛
  ۷. یک اصطلاح واحد همواره باید معرف یک مفهوم در مدرک باشد؛
  ۸. اصطلاح‌های مرتبط مثل متضادها که صرفاً در ترکیب با یکدیگر کاربرد پیدا می‌کنند، باید به صورت یک نمایه واژه واحد که از هر دو اصطلاح تشکیل شده باشد، ظاهر شود؛
  ۹. هم نویسه‌ها باید با افزودن یادداشت یا واژه توضیح‌دهنده از یکدیگر متمایز شوند؛
  ۱۰. نمایه واژه‌ها باید معرف مفاهیم موجود در مدرک باشند؛
  ۱۱. گزینش شکل جمع و مفرد نمایه واژه به زبان نمایه بستگی دارد (در زبان فارسی معمولاً شکل جمع دلالت بر اشیاء قابل شمارش و شکل مفرد دلالت بر اشیاء غیرقابل شمارش دارد)؛
  ۱۲. در نمایه باید به دقت از قواعد مرسوم مربوط به املاء واژه که در متن اثر یا فایل مستند به کار رفته پیروی شود؛
  ۱۳. اصطلاح‌هایی که از بیش از یک واژه تشکیل شده‌اند و کاربرد عام دارند، باید بدون مقلوب شدن با رعایت سلسله مراتب موضوعی در نمایه واژه به کار روند؛
  ۱۴. از حروف اضافه در حد امکان باید برای رفع ابهام استفاده شود؛
  ۱۵. دامنه کاربرد نمایه واژه‌ها باید به‌وسیله یک یادداشت، مشخص و روشن شود؛
  ۱۶. باید از ارائه جاینامه‌های طولانی و تفکیک نشده بعد از نمایه واژه‌ها خودداری شود؛
  ۱۷. برای نام اشخاص، مکان‌ها و تنالگان‌ها باید به قواعد فهرستنویسی، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان، و فهرست مستند اسامی مؤسسات و سازمان‌ها مراجعه کرد؛
  ۱۸. جاینامه‌ها باید کاربر را به‌طور مستقیم به آن قسمت از مدرک یا مجموعه‌ای که حاوی اطلاعات نمایه واژه مربوط

است هدایت کند؛

۱۹. نمایه باید شامل ارجاع‌های مناسب از مترادف‌ها به نمایه واژه‌گزیده و ارجاع‌های لازم میان نمایه‌واژه‌های مرتبط باشد.

در تنظیم شناسه‌ها هم این استاندارد رهنمودهایی درباره موارد زیر ارائه می‌دهد:

۱. اصول تنظیم نویسه‌ها؛
  ۲. الفبایی کلمه به کلمه و حرف به حرف؛
  ۳. تنظیم الفبایی - عددی؛
  ۴. رج‌آرایی نمایه واژه‌ها؛
  ۵. نمایه واژه‌هایی که با یک اصطلاح مشابه آغاز می‌شوند؛
  ۶. رج‌آرایی نمایه واژه‌های فرعی؛
  ۷. رج‌آرایی شناسه‌هایی که شامل ارجاع هستند.
- در آخر هم این استاندارد در مورد نمایش نمایه‌های چاپی توضیحاتی می‌دهد که شامل موارد زیر می‌شود:
۱. آماده‌سازی نسخه نمایه برای مراحل نهایی؛
  ۲. یادداشت‌های مقدماتی؛
  ۳. نمایش نمایه چاپی؛
  ۴. ابزارهای جستجو؛
  ۵. روش شکسته و روش متوالی برای صفحه‌آرایی (۳: ۵۴-۱۲).

وضعیت استاندارد نمایه‌های انتهایی کتاب در ایران

با نگاهی به تحقیق‌های انجام شده در زمینه نمایه کتاب در ایران، شاید بتوان تا حدودی وضعیت استانداردسازی نمایه‌های انتهایی کتاب در ایران را بیان کرد.

حجت‌آبادطلب در پژوهشی با عنوان «بررسی وضعیت نمایه‌های انتهایی کتاب علوم فنی و مهندسی فارسی انتشار یافته از سال ۱۳۶۷ تا ۱۳۷۶» اظهار می‌دارد که از ۲۶۲۰ عنوان کتاب مورد پژوهش فقط ۷/۵ درصد از آنها دارای نمایه هستند و از این میان فقط ۴ درصد در نمایه‌های خود بیش از ۷۵ درصد از ملاک‌های استاندارد را رعایت کرده‌اند و ۲۲ درصد بین ۵۰ تا ۷۵ درصد از ملاک‌ها را رعایت کرده‌اند و ۳۰ درصد ۲۴ تا ۴۹ درصد از اصول را رعایت کرده‌اند و ۲۸ درصد هیچ ملاک و استاندارد را رعایت نکرده‌اند (۴: ۴۵۱-۴۵۲).

علی‌مزیانی در پژوهشی با عنوان «بررسی نمایه‌های کتاب‌های علوم پزشکی فارسی منتشر شده بین سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۲» تعداد ۱۱۱۸ عنوان کتاب منتشر شده طی سال‌های مذکور را بررسی کرد و به این نتیجه دست یافت که در مجموع ۱۲۳ عنوان یعنی حدود ۱۱ درصد از آنها دارای نمایه هستند. از این ۱۲۳ عنوان، فقط ۵ عنوان یعنی حدود ۴ درصد از آنها دارای نمایه‌هایی هستند که بیش از ۷۵ درصد از ملاک‌های استاندارد نمایه‌سازی را رعایت کرده‌اند. تعداد ۳۱ عنوان یعنی ۲۵ درصد از نمایه‌های مذکور ۵۰ تا ۷۴ درصد از اصول را رعایت کرده‌اند و ۴۲ عنوان یعنی ۳۴ درصد از آنها ۲۴ تا ۴۹ درصد از اصول را رعایت کرده‌اند و در نهایت ۴۵ عنوان از آنها کمتر از ۲۴ درصد از اصول را رعایت کرده‌اند (۱۰: ۱۹-۲۰).

داوود شریفیان نیز در پژوهشی با عنوان «بررسی وضعیت نمایه‌های انتهایی کتاب‌های زبان و ادب فارسی انتشار یافته بین سال‌های ۱۳۷۰ تا پایان ۱۳۷۴» ۸۰۲ عنوان کتاب منتشر شده در حوزه زبان و ادبیات فارسی بین سال‌های فوق را بررسی کرد و به این نتیجه دست یافت که فقط ۸۲ عنوان یعنی یک دهم آنها نمایه دارند. از این ۸۲ عنوان فقط ۳ عنوان یعنی کمتر از ۴ درصد، در نمایه‌های خود بیش از ۷۵ درصد از ملاک‌های نمایه‌سازی را رعایت کرده‌اند، و ۸ عنوان یعنی حدود ۱۰ درصد از نمایه‌های مذکور ۵۰ تا ۷۵ درصد از اصول را رعایت کرده‌اند و تعداد ۱۹ عنوان یعنی حدود ۲۳ درصد از آنها ۲۴ تا ۴۹ درصد از اصول را رعایت کرده‌اند و ۵۲ عنوان کمتر از ۲۴ درصد از ملاک‌ها را رعایت کرده‌اند (۱۰: ۱۹-۲۰).

سکینه کریمی نیز در پژوهش دیگری با عنوان «مطالعه میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در نمایه‌های پایانی کتاب‌های فارسی تاریخ معاصر ایران منتشر شده در سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۷۷»، تعداد ۵۸۴ عنوان از کتاب‌های منتشر شده در حوزه تاریخ معاصر طی سال‌های پژوهش را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که بیش از ۵۰ درصد از کتاب‌های فارسی تاریخ معاصر ایران فاقد نمایه پایانی کتاب هستند و بیش از ۵۰ درصد از نمایه‌های پایانی کتاب‌های مذکور استانداردهای ایزو (۱۹۹۶-۹۹۹) را به طور کامل رعایت نکرده‌اند (۴: ۴۵۳-۴۵۴، ۴۵۶-۴۵۷).

بررسی نتایج این پژوهش‌ها حاکی از آن است که وضعیت استاندارد نمایه‌های انتهایی کتاب در ایران مطلوب نیست.

نتیجه‌گیری

با توجه به نقش مهم و اساسی نمایه‌ها در بازیابی اطلاعات و کارهای پژوهشی، استانداردسازی آنها الزامی به نظر می‌رسد. پژوهش‌های انجام شده در ایران حاکی از آن است که وضعیت استانداردسازی نمایه‌های انتهایی کتاب مطلوب نیست، لذا پیشنهادهای زیر برای بهبود وضعیت نمایه‌های انتهایی کتاب ارائه می‌شود:

۱. قرار گرفتن سیاست نمایه‌سازی در اعداد سایر سیاست‌های اصلی نشر؛
۲. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی داشتن نمایه استاندارد انتهایی کتاب را یکی از ملاک‌های صدور مجوز چاپ برای کتاب‌های دانشگاهی و علمی قرار دهد؛
۳. ناشران کتاب، چاپ کتاب‌هایی که دارای نمایه انتهایی کتاب هستند در اولویت کاری خود قرار دهند؛
۴. برگزاری کلاس‌های آموزشی برای آشنایی با اصول تهیه نمایه انتهایی کتاب برای نمایه‌سازان و ناشران؛
۵. آموزش فنون نمایه‌سازی و گنجاندن آن در واحدهای درسی دوره کارشناسی؛
۶. برنامه‌ریزی ملی برای هماهنگی و استاندارد کردن نمایه‌های انتهایی کتاب؛
۷. تهیه اصطلاحنامه‌های موضوعی به زبان فارسی برای کنترل نمایه‌ها.

منابع

۱. آذرنگ، عبدالحسین. شمه‌ای از اطلاعات و ارتباطات. تهران: نشر کتابدار، ۱۳۷۸.
۲. استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. تدوین شیرین تعاونی (خالقی)؛ با همکاری پوری سلطانی ... و دیگران. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۰.
۳. اصول نمایه‌سازی بر اساس استاندارد ایزو ۱۹۹۶-۱۹۹۹. تدوین ماندانا صدیق بهزادی؛ با همکاری شیرین تعاونی (خالقی) ... و دیگران، تهران: کتابخانه ملی جمهوری

اسلامی ایران، ۱۳۸۱.

۴. صدیق بهزادی، ماندانا. چکیده پایان نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران؛ مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی، ۱۳۷۹.

۵. صمیعی، میترا. «استانداردها». دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. ج. ۱، ص. ۱۶۷-۱۶۹.

۶. فوگمان، روبرت. تحلیل موضوعی و نمایه‌سازی: مبانی نظری و توصیه‌های علمی. ترجمه علی مزینانی، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴.

۷. لنکستر، فردریک. نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، مبانی نظری و عملی. ترجمه عباس گلیوری. تهران: چاپار، ۱۳۸۲.

۸. محمدی فرد، محمدرضا. مبانی نمایه‌سازی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۸۱.

۹. نشاط، نرگس. «استاندارد و استانداردسازی در کتابداری و اطلاع‌رسانی». دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. ج. ۱، ص. ۱۶۴-۱۶۷.

۱۰. نوروزی، علیرضا. نمایه‌سازی کتاب: راهنمایی برای ناشران، نمایه‌سازان، کتابداران، مولفان، مترجمان. تهران: چاپار، ۱۳۸۰.

۱۱. ویلیامسون، نانسی. «استاندارد و استانداردسازی در نظام‌های تحلیل موضوعی: وضعیت کنونی و مسیرهای آینده». ترجمه فاطمه نوشین فرد. فصلنامه کتاب، دوره ششم، ۳ و ۴ (پاییز و زمستان ۱۳۷۴): ۱۲۶-۱۳۷.

12. ISO 999-1996; information and documentation—guidelines for the context, organization, presentation of indexes. [online]. Available: www.Collections.canada.ac/tc46sc9/standard/999e.htm. [1Nov.2005].

13. "Standards for libraries". *Encyclopedia of library and information science*. New York: Dekker, 1968-2000. Vol.28, pp: 470-4999.